

S.P.Q.R.

ROMSELSKABET

- Alt hvad som fuglevinger fik.....
- Englefrisen i Slotskirken
- Romquiz

I disse tider, hvor landet er lukket ned på grund af risikoen for Coronasmitte, og hvor vi derfor ikke kan mødes, vil vi gerne med jævne mellemrum sende nogle nyhedsbreve til adspredelse og underholdning.

7. Corona nyhedsbrev. Redaktion: Paul Anker Lund (næstformand)

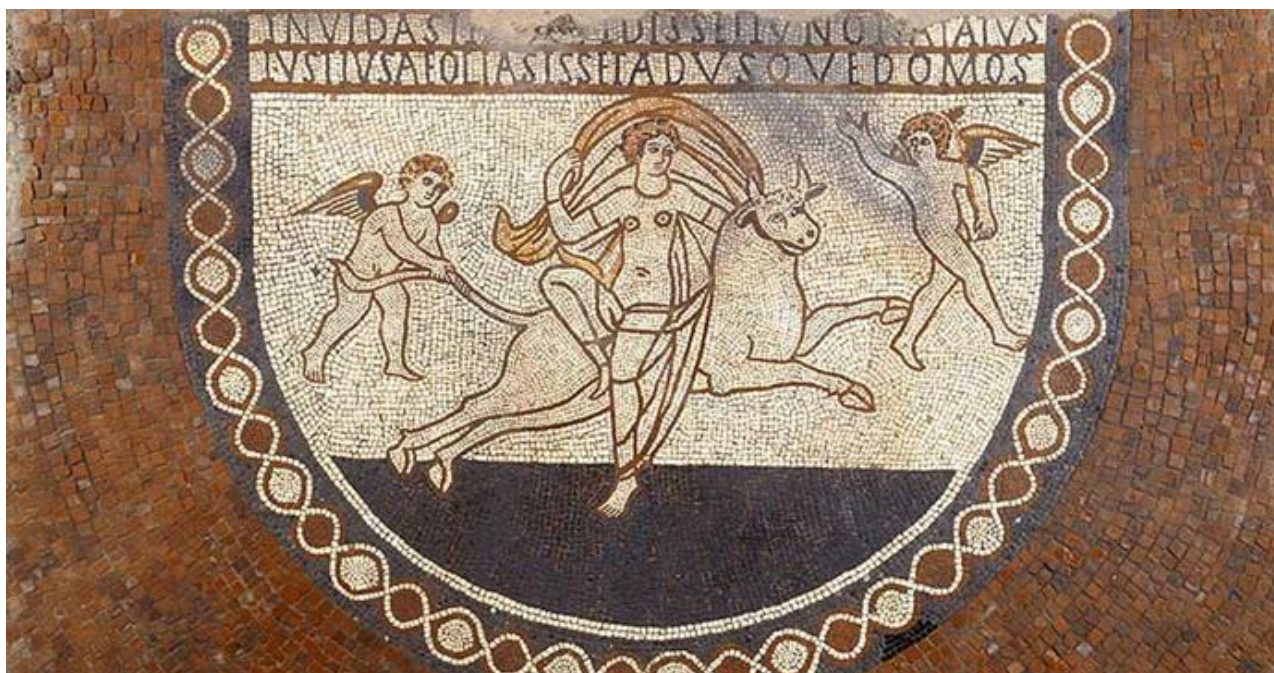
Alt hvad som fuglevinger fik..... Eller, hvorfor har englene vinger?

Af Ole Andersen (bestyrelsesmedlem)

I Rom er der som bekendt talrige fremstillinger af engle, både små buttede putti, der trækker forhæng til side osv., og majestætiske engle som ærkeenglen Gabriel ved Marias Bebudelse. 'Engel' betyder budbringer.

Kristne engle med vinger har lange aner: Den egyptiske gud Isis kendes afbildet med vinger allerede omkring 1200 f.v.t., og der er vingede skabninger i assyriske-babylonsk kunst. Den græske sejrsgudinde Nike og den tilsvarende romerske, Victoria cristiana, havde begge vinger, mens Merkur havde vinger på hatten.

Der eksisterer regulære overgange mellem den antikke billedkunst med bevingede guder og de kristne fremstillinger:

I en romersk villa, som var et kristent menighedshus, i det syd-østlige England fra omkring år 350, bortfører Zeus i skikkelse af en tyr Europa akkompagneret af to putti.

I Aquileia øst for Venedig i Nordøst-Italien lå en af Europas tidligste kristne kirker også omkring år 350. I den findes en gulvmosaik, helt centralt der hvor nadverbordet har stået, med Vix Christiana (Kristendommens sejr) en skikkelse meget lig sejrsgudinden Nike. Og i en mosaik, der fremstiller Jonas og hvalen, er der engle, der fisker.

I følge Bibelen blev keruber sat til at vogte indgangen til Paradiset efter Syndefaldet og Uddrivelsen. (Betydningen af ordet 'kerub' er ukendt). I følge Ezekiel kan keruber bære Gud og har 2 vinger; andre siger 4. Og Esajas så i sit syn omkring 740 f.v.t. serafer dvs. 'brændende' med 6 vinger, der beskyttede Guds trone. Men keruber og serafer beskrives sædvanligvis ikke som engle.

Og engle findes uden vinger: Herren og to engle i skikkelse af tre mænd opsøgte Abraham med budskabet om Isaks fødsel, og de to engle vandrede derfra videre til Lot i Sodoma. Og Jakob så i sin drøm engle vandre op og ned ad stigen. Der er uoverensstemmelser i evangelierne om, hvorvidt det var en lysende mand eller en engel, der sad ved Jesu grav, da kvinderne kom til graven påskedag. I de tidligste kristne fremstillinger af engle i katakomberne uden for Rom er de mænd i lyse gevandter.

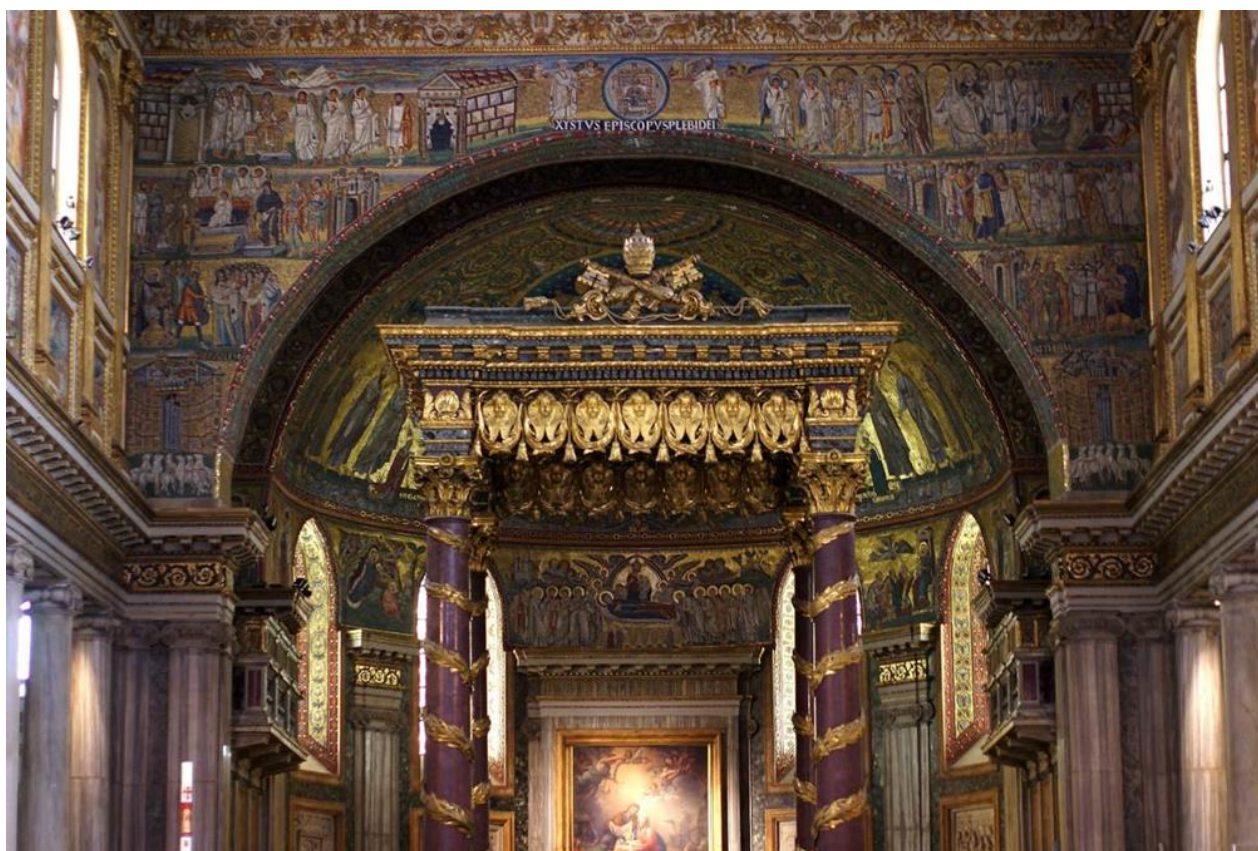
I selve Rom er den første kendte kristne billedlige fremstilling af bevingede væsner fra ca. 400 e.v.t. i apsis i kirken Santa Pudenzia (søster til Santa Prassede). Her svæver fire figurer over det himmelske Jerusalem. De ligner de keruber, Ezekiel så i et syn omkring 600 f.v.t.: De havde hver i sær fire ansigter: et som et menneske, et som en løve, et som en okse og et som en ørn. Kort sagt de symboler, der senere bliver evangelist-symboler og optræder i talrige kirker – også i Rom.

Mosaik i apsis i kirken Santa Pudenziana med de ældste kendte kristne gengivelser i Rom af vingede væsner fra det 4. århundrede, her evangelist-symbolerne: Mattæus-englen, Markus-løven, Lukas-oksen og Johannes-ørnen. Desværre er to af billederne delvist skjult af senere tiders ombygning.

Omtrent samtidigt optræder engle med to vinger i fremstillinger i den nærliggende Santa Maria Maggiore, og derefter går det stærkt. Og i kirkerne i Pavernes Rom efter tilbagekomsten fra Avignon vrirler det formeligt med engle med englevinger. F.eks. i Peterskirken i Berninis skulptur omkring Sankt Peter stol.

Konklusionen må blive, at engle får vinger inspireret af antikke traditioner efter, at kristendommen blev en anerkendt religion. I 400-500-tallet beskrev en teolog, der kaldte sig selv (Pseudo-) Dionysius Aeropagitten, et hierarki blandt engle. Dionysius Aeropagitten var oprindeligt en af Paulus' konvertiter, hvorfor skriftet fik stor autoritet. Pave Gregor den store og Thomas Aquinas har ligeledes opereret med englehierarkier. Pseudo-Dionysius' hierarki bestod af 1. sfære: De himmelske rådgivere: serafim, keruber og troner; 2. sfære: Himmelske vogtere: (himmelske) herredømmer, dyder og (himmelske) myndigheder; og 3. sfære: (himmelske) fyrstedømmer, ærkeengle og engle. Kun engle i den 3. og laveste sfære kommer i kontakt med menneskene. De andre er udelukkende i Himlen.

Apsis i Santa Maria Maggiore med den første fremstilling af engle med vinger fra 400-tallet øverst til venstre. Pudsigt nok optræder der keruber med 4 vinger i baldakinen lige foran. Men den stammer fra 16-hundredetallet. Der er lignende keruber i Borrominis kirke Sant'Ivo della Sapienza, der vil være mange af Romselskabets medlemmer bekendt.

Mylder af engle over Sankt Peters stol i Sankt Peterskirken af Bernini fra midten af 1600-tallet. Her er det ikke keruber, som dem, der bærer Guds trone, men kirkefædre, der bærer tronen.

Englefrisen i Slotskirken

Af Susanne Trudsø (bestyrelsesmedlem)

Det nuværende Christiansborg Slot benævnes ofte som det tredje Christiansborg. Men bag det lille, uskyldige 3-tal gemmer der sig en omfattende byggeaktivitet gennem århundreder samt voldsomme og ødelæggende brande. Det første Christiansborg bliver opført under Christian VI i 1730'erne. Han er ikke tilfreds med det gamle Københavns Slot, som han lader nedrive til fordel for et pragtslot, der i overdådighed og monumentalitet kan være en enevoldskonge værdigt.

Men ak, den 26.-27. februar 1794 rammes Christian VI's barokslot, det første Christiansborg, af en brand, der raserer både hovedslottet og Slotskirken, mens Ridebaneanlægget lykkeligvis overlever branden. Arkitekten C.F. Hansen får efterfølgende til opgave at opføre det andet Christiansborg samt Slotskirken.

Den 3.-4. oktober 1884 rammes det andet Christiansborg Slot - trods brandmure, branddøre og brandhaner på alle etager - af en ødelæggende brand. Denne katastrofe bliver med utrolig indlevelse beskrevet af den unge journalist og forfatter Herman Bang. Også under denne brand lykkes det endnu en gang at redde Ridebaneanlægget, mens Slotskirken er i fare. En frisk syd-sydøstgående vind gør, at ilden flere gange får fat i Slotskirkens tag, men takket være en ihærdig indsats fra brandmandskabet; blandt andet ved at sprænge Kirkeløngangsporten lykkes det i store træk at redde Slotskirken, selvom der efterfølgende af flere omgange må udføres større istandsættelsesarbejder.

Fotograf Jens Lindhe har her fanget det mærkelige syn den 7. juni 1992, hvor kuplen er væk og Thorvaldsens frise med de små engle for første gang rammes af solens stråler.

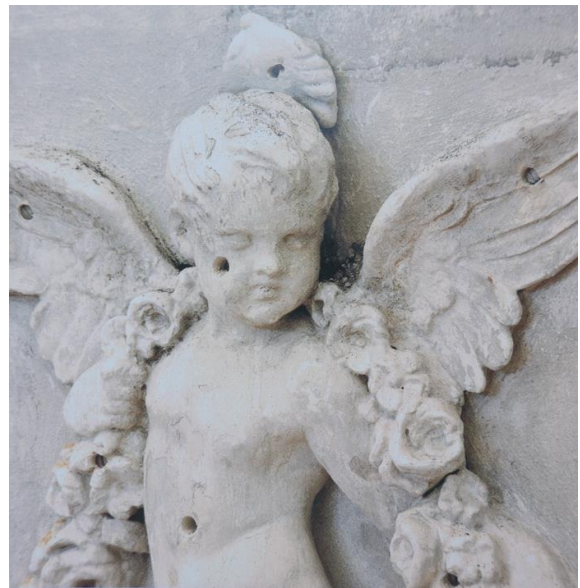
I 1992 pågår endnu et istandsættelsesarbejde, og under pinsekarnevallet er der den 6. juni kl. 23.30 et overdådigt festfyrværkeri. Tre mænd, der sejler rundt i en lille båd på kanalen, kommer dog et kvarter for sent og oplever ikke det officielle fyrværkeri, hvorfor de beslutter

sig for at arrangere deres eget fyrværkeri. Fra kanalens kant ved Gl. Strand affyrer de 6-7 af bådens nødblus, og mindst to af nødraketterne flyver ind over Slotskirken og fanges af de presenninger, som delvist dækker kirkens åbne kobbertags underliggende tømmerkonstruktion. Herved antændes en ødelæggende brand, som samtidig er den tredje store brand i København i dette år (de andre brande er Proviantgården og Odd Fellow-palæet). Flammernes voldsomme greb og den enorme varme i Slotskirken tagkonstruktionen betyder, at brandens breder sig, hulrum overtænder og på et tidspunkt under branden styrter kuplen med sit indvendige kassette loft ned i kirkerummet.

Den næste morgen er himlen over København blå, og lyset falder pludselig ned gennem resterne af den cylinderformede tambur. Solens stråler rammer derved gesimsen med Thorvaldsens englefrise, der i store træk ser ud til at have overlevet branden. De dansende småengle virker lettede for deres normale tunge byrde alias kuplen og forsætter tilsyneladende uforstyrret deres evighedsdans rundt og rundt. Efterfølgende undersøgelser viser dog, at det står værre til end først antaget. Den bagvedliggende puds har løsnet sig, da englene har fået mangedoblet deres vægt af slukningsvandet. Desuden er al stukarbejdet oprindeligt opsat omkring jernsøm, strå og rør, hvilket let kunne tæres af slukningsvandet, da dette er hentet i kanalen og dermed er saltvand. Derfor må Thorvaldsens engle som den øvrige stukudsmykning sikres ved at lange skruer i rust- og syrefast stål, bliver skruet gennem udsmykningerne og ind i den bagvedliggende konstruktion.

Over englen er stukken ødelagt og er faldet ned.

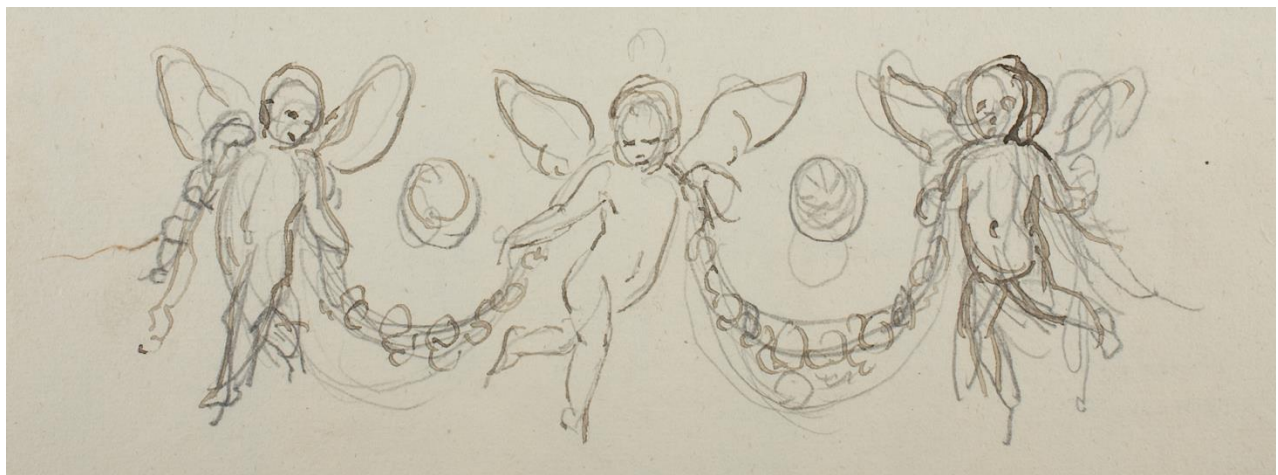
En engel er sikret med nye skruer

En af Thorvaldsens skitser til englefrisen

I 1810'erne er mange store byggeprojekter ved at komme i gang, og det er arkitekten C. F. Hansen, som er i gang på flere fronter; Christiansborg slot, Dom- og arresthuset og Vor Frue kirke samt Slotskirken. Og C.F. Hansen ser gerne, at Thorvaldsen varetager store dele af udsmykningen til disse monumentale byggerier. Thorvaldsens kunst er således et middel til at genoprette Danmarks anseelse, forringet som den var efter Napoleonskrigene og tabet af Norge efter Wienerkongressen. Den kendte danske billedhugger er derfor længe ønsket i København, og endelig den 14. juli 1819 forlader Thorvaldsen Rom og når sin fødeby København den 3. oktober 1819. Året efter, den 11. august, forlader Thorvaldsen atter den danske hovedstad og krydser endelig Tiberen den 16. december 1820 via broen ved Ponte Molle og kommer dermed hjem til Rom.

I løbet af de 10 måneder, hvor Thorvaldsen er i København – og bebor den embedsbolig, som havde stået klar til ham siden hans udnævnelse til professor på Kunstakademiet i 1805, deltager han i en lang række fester, som er arrangeret til hans ære. Men der er selvsagt også meget arbejde, som skal ordnes.

Endnu en skitse af de tre svævende engle. Her har Thorvaldsen anvendt både blyant og tusch.

Konkret bliver det til englefrisen på gesimsen i Slotskirkens tambur. De nøgne, svævende englebørn hjælper hinanden med at bære en fortløbende blomsterguirlande. Oplægget til udsmykningen starter med et par skitser og efterfølgende modellerer Thorvaldsen et relief, som anvendes som forlæg for frisen. Frisen har i alt 48 englebørn, og der er tre forskellige varianter som så gentages igen og igen. Endelig pinsedag den 14. maj 1826 kan Slotskirken indvies, og denne dag er ingenlunde tilfældig valgt. På denne dato fejrer man således tusindåret for kristendommens indførelse i Danmark.

Ovenfor er de små vingede væsener omtalt som englebørn, fordi de her er i en kirkelig sammenhæng, men de kunne måske også kaldes for genier. I antikken var genierne smådrenge lignende skytsånder, som kunne følge det enkelte menneske gennem hele livet. Derfor blev genier ofte anvendt på sarkofager og var de ydermere guirlandebærende, blev de kaldt for reggifestoni. De små genier blev også anvendt af de tidlige kristne som billeder på engle, mens englene i middelalderen snarere var voksne, påklædte sejrsengle. De små, nøgne drengebørn dukkede dog atter op i renæssancen.

I Thorvaldsens værker er der en kraftig overvægt af genier i forhold til engle. Både genier og engle er hos Thorvaldsen afbildet som bevingede væsener, hvor de kan være fremstillet som små buttede drengebørn eller som smukke, purunge mænd. De er aldrig fremstillet som kvinder eller piger. Er der tale om unge engle, er de altid påklædte, mens unge genier oftest er afbildet nøgne eller halvnøgne. Som smådrenge er de som oftest nøgne uanset type.

Til alterbordet i katedralen i Novara, som er beliggende vest for Milano, skabte Thorvaldsen to relieffer, begge med tre svævende, nøgne drengebørn, der bærer en blomsterguirlande. Reliefferne er kendetegnet ved, at stort set samtlige kønsorganer er dækket til, enten af blomsterguirlanderne eller grundet benenes stilling. Dette kan være en vigtig skelnen mellem engle og genier i forhold til Thorvaldsens religiøse og verdslige ikonografi. I frisen i Slotskirken er Thorvaldsen dog mere frimodig, da en af de tre varianter tydeligt viser sine kønsorganer. Det kristne englemotiv er således ikke helt så entydigt, men befinder sig i mellemrummet mellem kristen og antik ikonografi. Og dermed måske også mellem definitionen af engle og genier.

Når Slotskirken igen bliver tilgængelig, er det bestemt værd at kigge indenfor og beundre kirkerummet som helhed, mens så sandelig også Thorvaldsens frise oppe under det nye kuppelhvælv med de rekonstruerede kassetter.

Og indtil videre kan man i hvert fald kigge forbi i kirkeløngangsporten – den, som blev sprængt af brandvæsenet i oktober 1884 med det formål at redde Slotskirken mod brand. I porten sidder nemlig serien af de fire populære medaljoner: *Forår/Barndom, Sommer/Ungdom, Efterår /Manddom og Vinter/Alderdom.*

God jagt på Thorvaldsen i København!
Og husk at holde afstand til andre!

Kilder:

www.thorvaldsensmuseum.dk

Erik Møllers tegnestue: Christiansborg Slotskirke. En beskrivelse af Slotskirken og dens genopførelse efter branden i 1992, 2003. (fotos er affotograferinger fra denne publikation)
Flemming Frydendal: Christiansborg Slotskirke, 1998.

Bjarne Jørnæs: Billedhuggeren Bertel Thorvaldsens liv og værk, 2007.

Romquiz

Svar på quiz, første runde:

1. Kirkens navn er **Santa Prassede**, og mosaikkerne på fotoet udsmykker loftet i Skt. Zenokapellet. I andet corona-nyhedsbrev har Ole Andersen skrevet uddybende om kirken.
2. Den antikke kæmpekrukke står i klostergården **Santa Cecilia in Trastevere**, hvor Benediktiner-ordenen har til huse.
3. Den lille gris har antageligt oprindeligt været en del af et større relief. Omkring 1580 blev der skabt et springvand omkring grisen, hvorefter vand sprøjtede ud af grisens mund, men i 1873 blev grisen atter tørlagt, da springvandet måtte vige pladsen grundet en øget trafikbelastning igennem gaden, som hedder **Via della Scrofa**.
4. Film-kunstneren **Federico Fellini** kom ofte på Caffé Canova på Piazza del Popolo. Indenfor i restauranten er en hel væg med et fotogalleri dedikeret til Fellini selv, hans film og hans karriere.
5. Skulpturen af Thorvaldsen står i haven **foran Palazzo Barberini**. Skulpturen er et selvportræt, hvor Thorvaldsen har fremstillet sig selv i en tænkepause midt i arbejdet med statuen Håbets gudinde, som han støtter sin venstre arm til. I pausen er redskaberne sænkede, og blikket er koncentreret. Skulpturen er en kopi hugget i 1861 af den tyske

billedhugger Emil Wolff, og originalen står på godset Nysø ved Præstø. Thorvaldsens værksted lå på stedet, hvor skulpturen er placeret.

6. Den originale græske skulptur af diskoskasteren i bronze blev skabt af Myron, men denne skulptur gik sidenhen tabt. Værket kendes derfor kun igennem en række antikke kopier i marmor. To af disse eksemplarer er udstillet i **Palazzo Massimo**, mens et eksemplar er udstillet på **Musei Vaticani**.

7. Beata Ludovica Albertoni var kendt for sine religiøse ekstaser og åbenbaringer samt kendt som en mirakelmager. Hun døde af feber i 1533 i en alder af 60 år og blev begravet i Paluzzi-Albertoni-kapellet i kirken **San Francesca a Ripa** i Trastevere.

8. De friturestegte artiskokker er sprøde som chips og kaldes Carciofi alla giudia. Delikatessen er knyttet til **det jødiske kvarter Il Ghetto**.

9. De fire fontæner ligger på fire gadehjørner i krydset **Via delle Quattro Fontane/Via del Quirinale-Via XX Settembre**. Hver fontæne har en statue af en liggende gud. Flodguden ledsaget af hunulven er Tiberen, mens den anden mandlige gud er floden Arno. De to gudinder repræsenterer Styrken/Juno og Trofastheden/Diana, og hun er ledsaget af en hund.

10. **Via Margutta** er en gade, som i årtier har tiltrukket kunstnere og gallerier. Midtvejs er en fontæne, som er en af de såkaldte ti rione-fontæner, som Pietro Lombardi skabte i 1927. Også denne fontæne henviser til sit kvarter ligesom de øvrige rione-fontæner. Den består således af billedhuggeres og maleres hjælpemidler; nemlig tre kavaletter og to staffelier. Øverst ses desuden en krukke fuld af pensler, og vandet strømmer ud af mundene på de to satyrmasker, som er anbragt på staffeljerne samt fra en passer mellem maskerne.

11. Maleriet er malet på **Piazza Giuseppe Giochino Belli**, og motivet ser ned af **Viale di Trastevere**, hvor sporvogn 8 kommer kørende. Lige til venstre for sporvognen ses det karakteristiske tårn Torre degli Anguillara, som er det eneste bevarede middelaldertårn i Trastevere.

12. Kejservillaen kaldes **Hadrians Villa** og er beliggende i Tivoli øst for Rom. Ordet villa kan synes lettere misvisende, da området er på 120 hektar, som mere er at sammenligne med et frilandsmuseum. Fotoet er taget ved Canopus, en gravet kanal på 119 meter, der skulle symbolisere Nilen.

Quiz. Hvor i Rom?

I nyhedsbrevene vil vi de kommende numre appellere til jeres store rigdom af viden om Rom og udfordre den med quizzer, som gradvist vil stige i sværhedsgrad.

I denne quiz har vi taget billeder ved hjælp af 3D funktionen i Apples verdenskort. Vi håber at i kan gætte nogle af destinationerne, og at de måske kan frembringe gode minder fra ture til Rom.

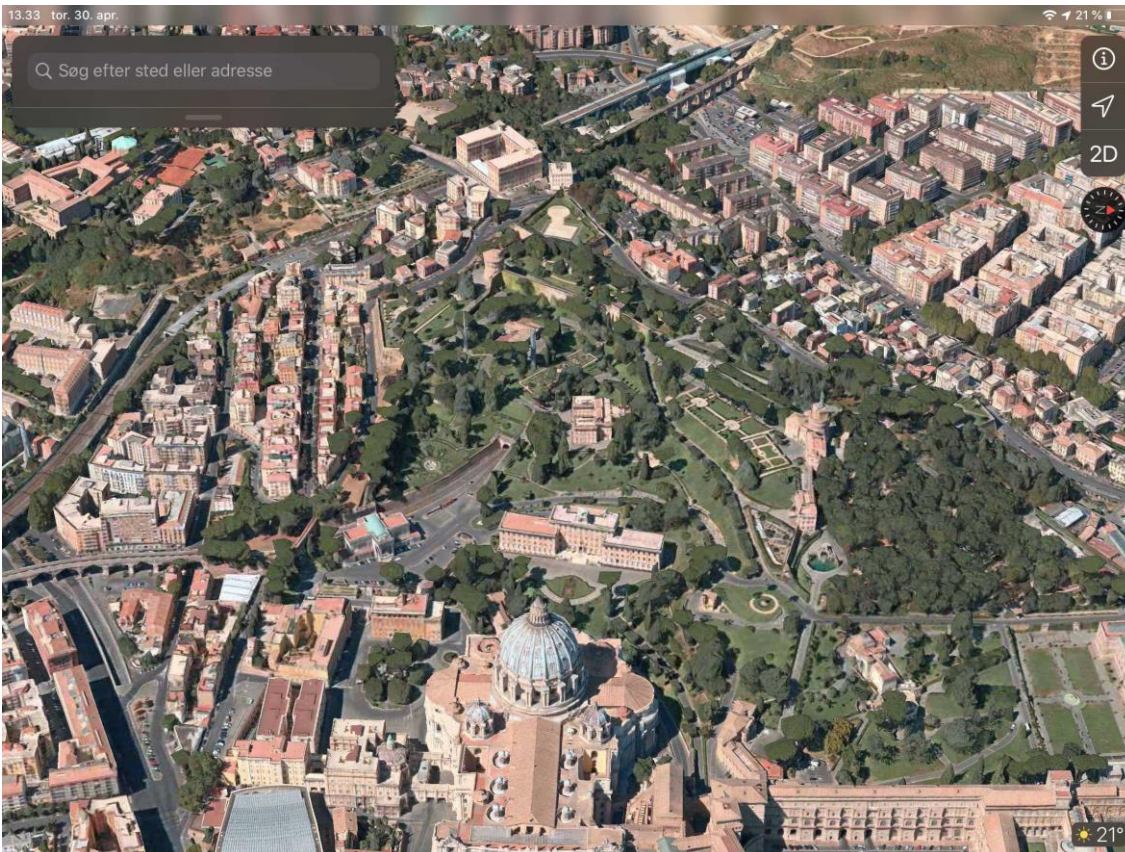
Vi udtrækker bogpræmier blandt de bedste besvarelser. Svarene sendes til Mogens Bang mogensbang@vesterdalen.dk senest d. 18. maj.

De rigtige besvarelser kommer i næste nyhedsbrev

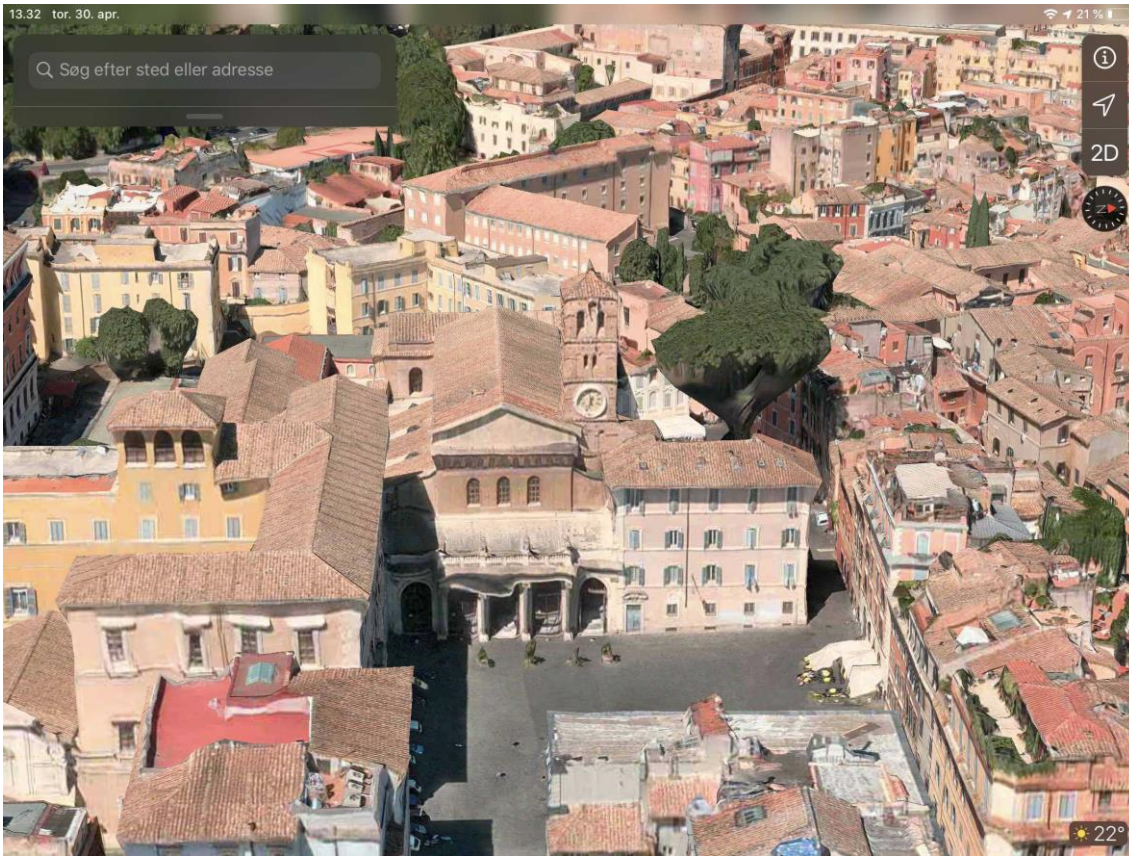
1.

2.

3.

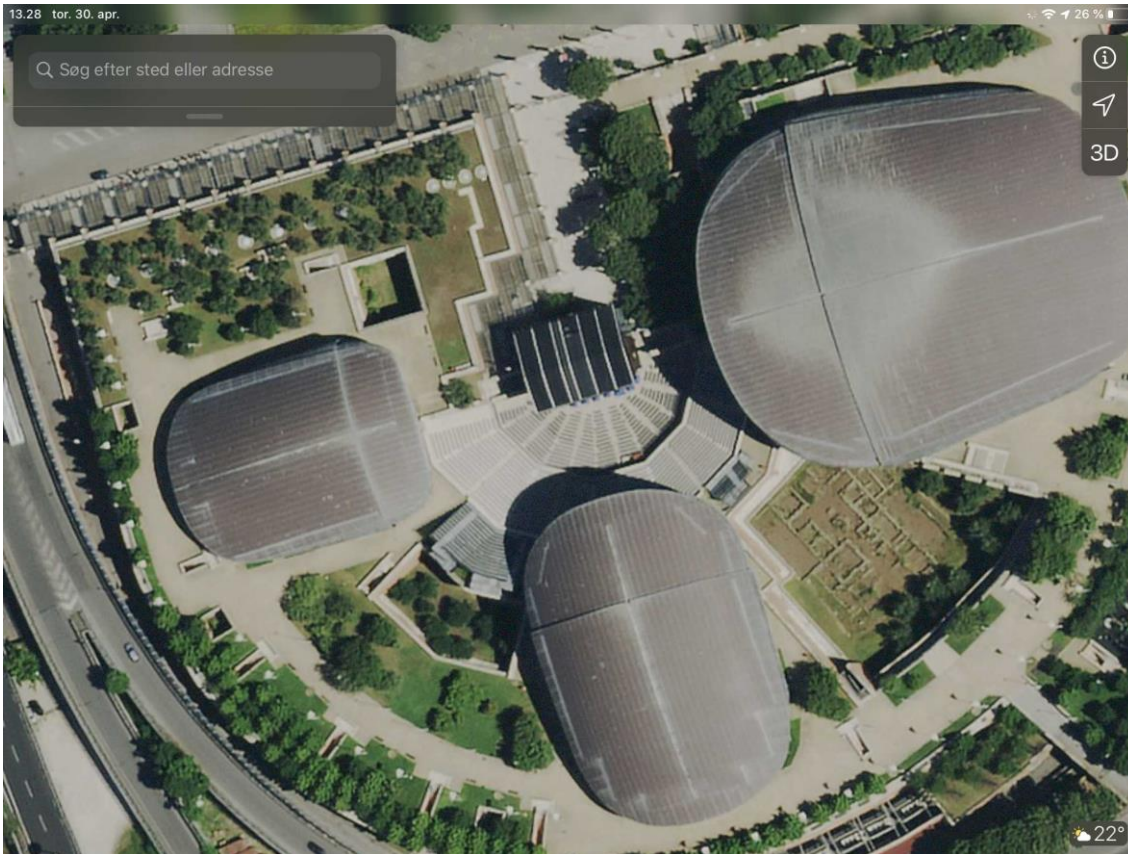
4.

5.

6.

7.

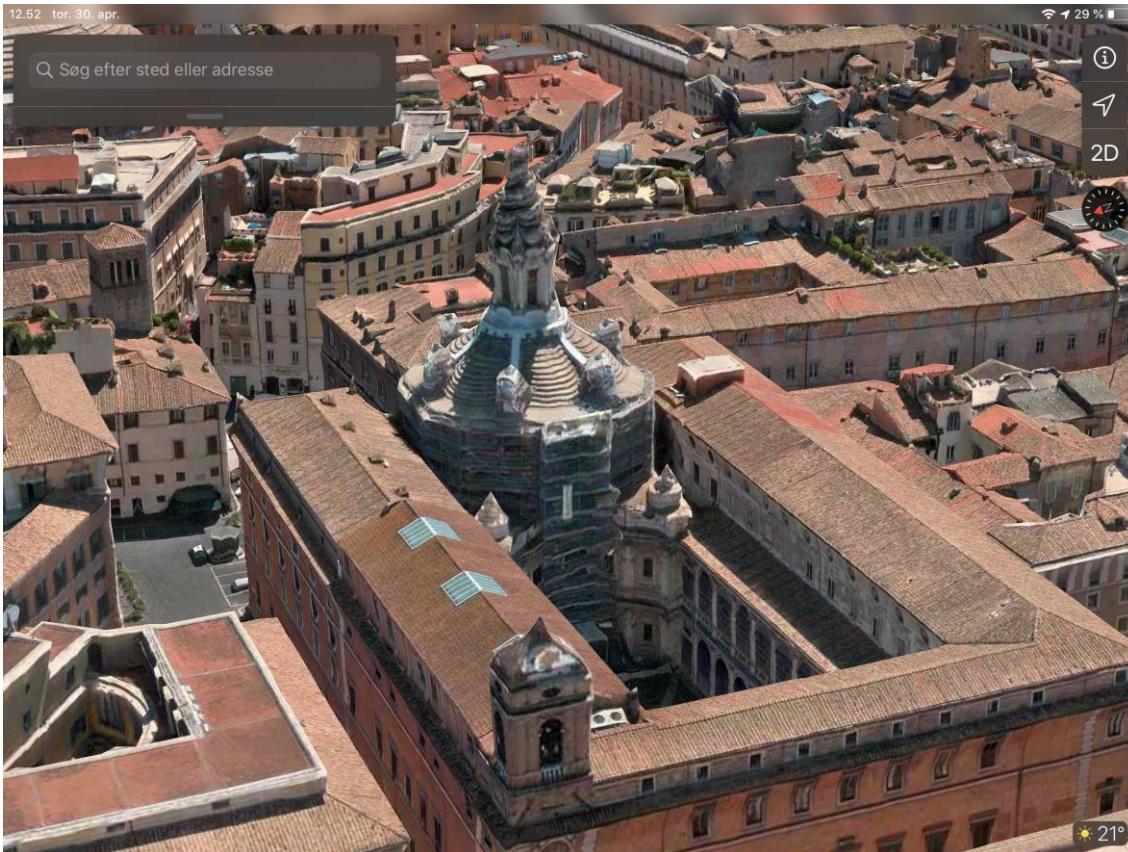
8.

9.

10.

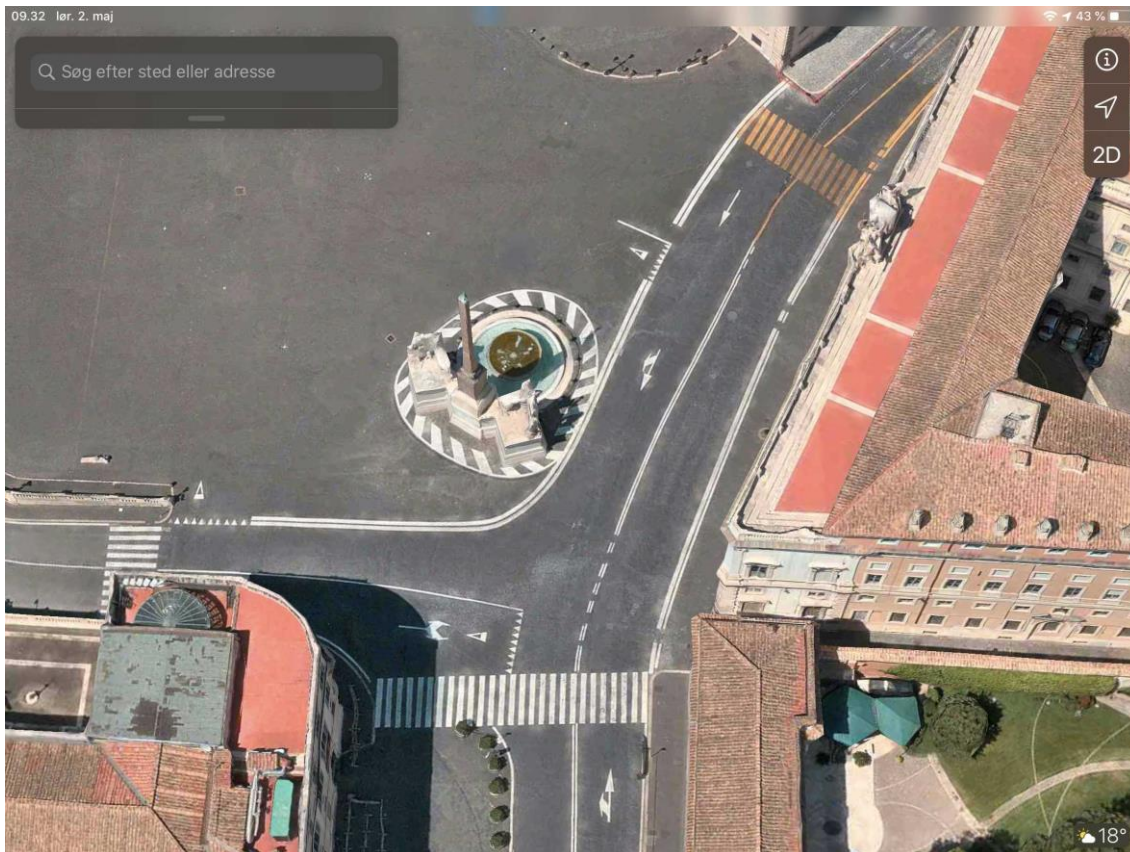
11.

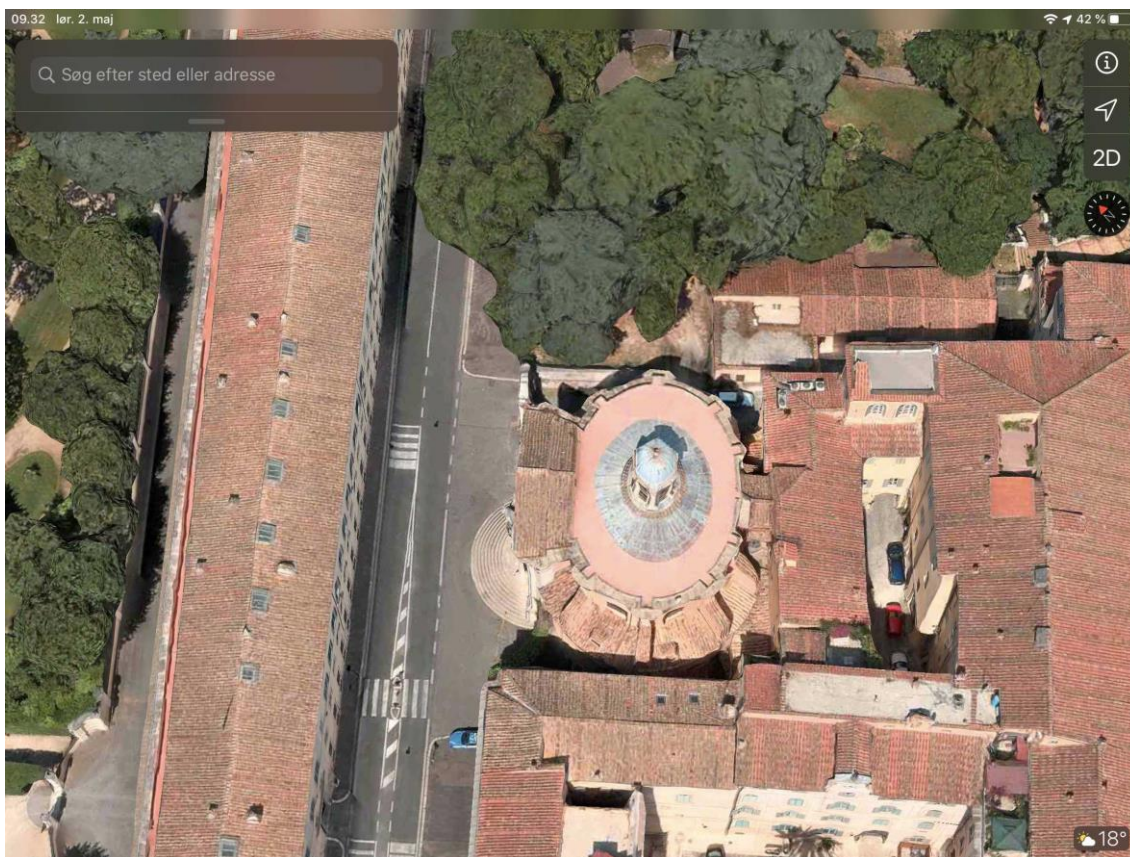
12.

13.

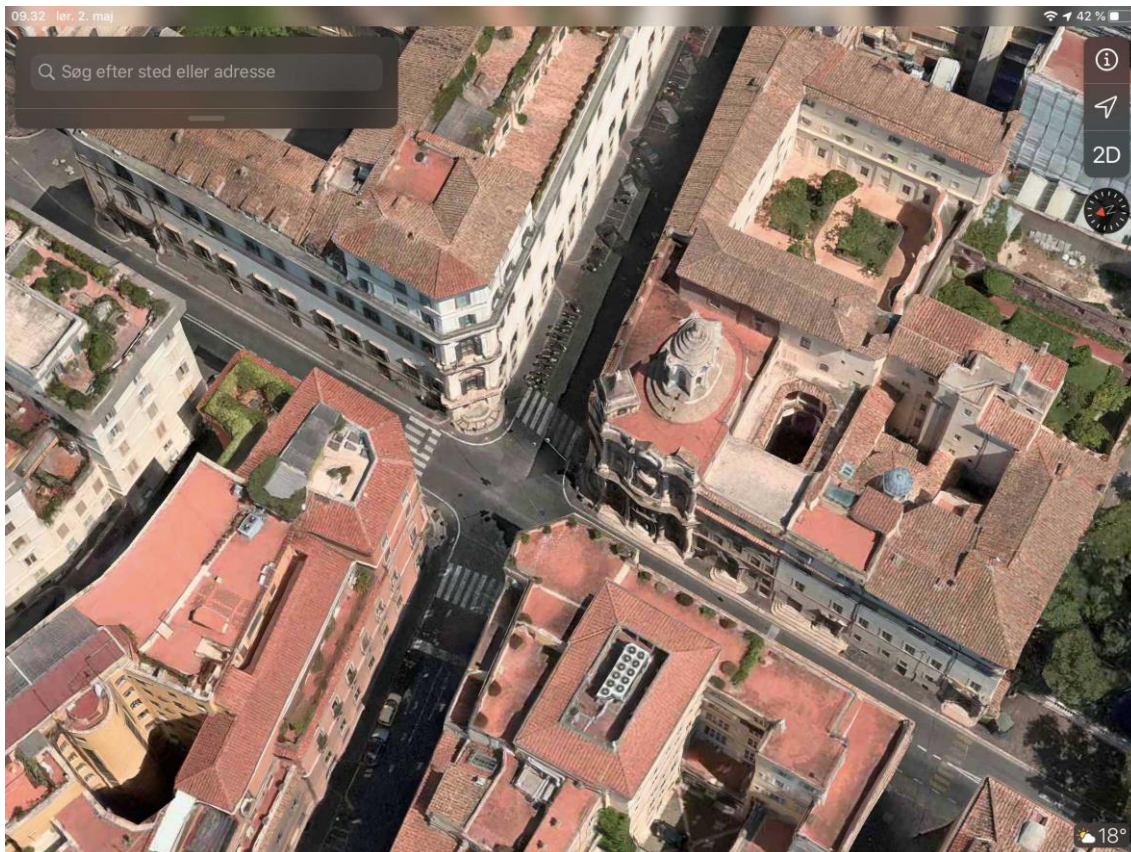

14.

15.

Romselskabet S.P.Q.R

Vesterdalen 52 | 2870 Dyssegård | Telefon 22 30 64 60 | mogensbang@vesterdalen.dk

Jyske Bank 7854 136115